

Απομνημονεύματα Β. Τατάκη

Ενας λαμπρός δημοτικιστής, δάσκαλος και σοφός μελετητής του Βυζαντίου

Βασίλειος Ν. Τατάκης: «Απομνημονεύματα», βιογραφική μυθιστορία. Εκδόσεις: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1993, σελ. 671 (εικ.).

Το μακρύ ημερολόγιο ενός στοχαστή που γράφηκε εκ των υστέρων από το απόθεμα της μνήμης, αναμφίβολα θα προκαλέσει το ενδιαφέρον του ερευνητή που κινείται σε παραπλήσιους χώρους. Ακόμη, πιθανόν, την προσοχή ενός αναγνώ-

στη σχετικά οικείου με το έργο του αυτοβιογραφούμενου. Αυτοί είναι και οι φυσικοί αποδέκτες του βιβλίου που, ως γνωρίζοντες, τους αναλογεί ο σχολιασμός του πονήματος. Ωστόσο, το απροσδόκητο είναι πως ο Β.Ν. Τατάκης φαίνεται να αφορά ένα ευρύτερο κοινό· ιδιαίτερα με τη βιογραφική μυθιστορία του αγγίζει και τον απάρασκευο αναγνώστη που, όπως φυλλομετρά το βιβλίο σε μια συνήθη για τις ημέρες μας βια-

στική κατατόπιση, βρίσκεται δέσμιος της γοητείας του.

Είναι το κείμενο που γεννά πνευματική ευφορία, σχεδόν αισιοδοξία, καθώς ποτίζεται από την πίστη προς τον άνθρωπο, που ο συγγραφέας θέλει να βλέπει ως πνευματικό ον, ρευστό και ανεπισσώμενο, χωρίς όμως την ευκολία της ωραιοποίησης. Από μιας αρχής, ελκύει το πρόσωπο του γράφοντος, όπως αβίαστα το δημιουργούν σε διαδοχικές στρώσεις τα βιώματα που εξιστορούνται. Πιθανόν, κάπως παρακινδυνευμένο, όμως, ως προεξάρχον

Της ΜΑΙΡΗΣ ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ

προβάλλει η αγαθότητα, πριν η λέξη αμαυρωθεί φωτεινή ιδιότητα, δηλωτική του απροαίρετου και ανυστερόβουλου της ψυχής. Στην πορεία, εντυπωσιάζουν, πολλές φορές ξενίζοντας, η συνέπεια του πολίτη, η αφοσίωση του δασκάλου και ένα αίσθημα ευθύνης, που συχνά λειτουργεί εις βάρος του προσωπικού συμφέροντος. Ιδιότητες, τόσο ιδανικές, που θα απομάκρυναν, αν δεν συνυπήρχαν με τον μοναχικό και ευαίσθητο άνθρωπο.

Δεν θα ήταν φρόνιμο να αποκαλέσουμε τον Β.Ν. Τατάκη διανοούμενο, αφού ο ίδιος αντιμετώπιζε τον όρο με σκεπτικισμό. Αν και έδινε ιδιαίτερη προσοχή στη διανόηση και το έργο της, επέμενε πως η λογικότητα δεν εξαντλεί το περιεχόμενο του πνεύματος. Προσεκτικός στην πολεμική του εναντίον της λογοκρατίας, πίστευε στην ενόραση προς «την περιοχή των αρρήτων». Συχνά, η γραφή του αποτυπώνει μια πορεία προς τα έσω, όπως διαλογίζεται και ελέγχεται, έχοντας χωρίς επιλέξει ως πρότυπο το σωκρατικό παράδειγμα. Ομως αυτή η εσωτερικότητα πολύ απέχει από τον «ψυχολογισμό», όπως αποκάλυψε τη συνεχή ενασχόληση του ατόμου με το εγώ και τις επιθυμίες του.

Με την ολοκλήρωση της ανάλυσης, ο Β.Ν. Τατάκης είναι ένας οικείος προσφιλής. Στη βιογραφία του αλλά και παλαιότερα στα δοκίμιά του, πολλές φορές επανέρχεται στην καταδίκη του κομμουνισμού, που πίστευε πως καταλύει το φυσικό περιβάλλον του πνεύματος, την ελευθερία. Μολαταύτα, ο άνθρωπος προ-

σφέρει τον ιδανικό τύπο αριστοφύλου, τουλάχιστον σύμφωνα με την ιδέα που καλλιεργούσαν κάποιες γενιές. Σε τελική ανάλυση, αν έστεργαν οι καιροί και ο ιδεαλιστής αριστέρος προλάβαινε να ανδρωθεί σε μια ειρηνική εποχή, παρόμοιες ιδέες περί πατρίδος και ανθρωπίνου προσορισμού θα ενστερνιζόταν.

Ιδιαίτερη είναι η παραστατική δύναμη της γραφής. Καλός γνώστης της ελληνικής, εκφράζεται στρωτά, αν και ποτέ επίπεδα. Οπως και στα επιστημονικά του έργα, διατυπώνει με σαφήνεια το σταχασμό του, προσέχοντας ιδιαί-

τερα τη λογική δόμηση του κειμένου, μολονότι, όπως εποπτεύει το απόθεμα των βιωμάτων, συχνά καταφεύγει σε πρωθύστερες παρατηρήσεις ή ενθεται μεταγενέστερες κρίσεις και ενδιασμούς για πρόσωπα και συμβάντα. Αδιάπτωτος ο ειρμός, επιτρέπει αναπνοές και χάρη στη συναισθηματική επένδυση. Μελαγχολική η διάθεση, ακόμη και μπροστά στο θάνατο προσφιλών αποφεύγει τους δραματικούς τόνους. Πολύτιμες παρεκβάσεις, οι στίχοι από την αδημοσίευτη ποιητική συγκομιδή.

Οι αυτοβιογραφίες έχουν αξία όταν είναι θαρραλέες και ειλικρινείς, χωρίς η ειλικρίνεια να ταυτίζεται με την ελευθεροστομία ή την αποκάλυψη ιδιωτικών στιγμών, πίστευε ο Ξενοπούλος. Και ο Ρουσό διατεινόταν πως με το βιβλίο των εξομολογήσεών του παρουσιάζοταν μπροστά στο Θεό. Ο Β.Ν. Τατάκης αποφεύγει τη μεγαλοστομία, συλλέγει όσες σκέψεις και πράξεις άφησαν ίχνη στη διαμόρφωση του προσώπου. Ωστόσο μέσα στο ατομικό περνάει η ιστορία του τόπου και φανερώνονται σταθερά και διαχρονικά στοιχεία του έθνους. Μάλλον είχε δίκαιο ο Λαμπεντούζα, όταν υποστήριζε, πως «σε μια ορισμένη ηλικία τα απομνημονεύματα θα έπρεπε να αποτελούν καθήκον που επιβάλλεται από το κράτος».

Το κείμενο παρακολουθεί το οδοιπορικό του συγγραφέα: Ο αγαπητός γενέθλιος τόπος, το χωριό Συνετή στην Ανδρό, όπου γεννιέται το 1896 και τελειώνει δημοτικό και το σχολαρχείο στη Χώρα. Το 1909 θα φύγει στη

Ο Β.Ν. Τατάκης πλήρωσε όσο ζούσε στο ανέραστο το αντίτιμο της μισαλλοδοξίας που χαρακτηρίζει τον τόπο, ανεξάρτητα αν ο θυμός δεν μολύνει τις σελίδες του. Αν ο θάνατός του στάθηκε «αθόρυβος» και απώπληξη η υποδοχή του έργου του, δεν αφορά πια εκείνον που ίσως και να συννομίζει με τους προσφιλείς του -Σωκράτη, Κοραή, Καϊσηκάπου στα Ηλύσια Πεδία, αλλά εμάς. Η φωτογραφία δημοσιεύεται στην έκδοση «Απομνημονεύματα» και προέρχεται από το αρχείο της κόρης του, ιστορικού Αργυρούς Τατάκη.

Σμύρνη για να φοιτήσει στην Ευαγγελική Σχολή. Ο Τατάκης δίνει τη λειτουργία ενός πρότυπου εκπαιδευτικού ιδρύματος, ενώ παράλληλα χρωματίζει τον Μικρασιατικό Ελληνισμό όπως υπήρξε, ενεργός και ακμαίος. Σε αυτά τα πρώιμα χρόνια, ο συγγραφέας αναδεικνύεται δεξιοτέχνης, καθώς μεταγγίζει με το ευρηματικό συντροφισμα των λέξεων τη συγκίνηση και τις ρομαντικές ανησυχίες του εφήβου. Τη Μικρασιατική Καταστροφή θα σφραγίσει η πεποίθηση πως ο τόπος πέθανε μαζί με τους ανθρώπους του· θλιμμένα παρατηρεί: «Υπάρχει βέβαια σήμερα μια πόλη που τη λένε Ισμίρ, μα δεν είναι η Σμύρνη».

Επόμενος σταθμός η Αθήνα μετά την αναγκαστική ανάρταση του πολέμου, οι ποθητές πανεπιστημιακές σπουδές. Ο Β.Ν. Τατάκης θα αναζητήσει «την ουσία του κλεινού άστεως» και με μια πρώτη επίσκεψη στην Ακρόπολη. Οι εντυπώσεις ενός ιδεαλιστή, μόλις 23 χρόνων, πλασμένου στην αλύτρωτη Σμύρνη, όπως φιλτράρονται από τον εβδόμηκονταετή γράφοντα, έρχονται να αντιπαρεταθούν σε κάποιες «νύχτες στην Ακρόπολη», που φαντασίωνε ένας περίπου ομηλικός, ο Γ. Σεφέρης.

Σμυρνιός στην καταγωγή αλλά κοσμοπολίτης το ανάθεμα.

Με τα όλη, ο Β.Ν. Τατάκης σκιαγραφεί τις προσωπικότητες κάποιων σε αντίθεση με τη φιλικότητα άλλων· ιερό τέρας ο Παλαμάς για τους συγχρόνους του, δίπλα στον ευπροσήγορο Γρυπάρη. Πέρα όμως από τα πρόσωπα, ένα ψηφιδωτό παρατήρησεων και εντυπώσεων από τόπους ακόμη φιλόξενους στον πεζοπόρο. Και ίσως το σημαντικότερο, ο στοχαστικός σχολιασμός.

Στις μετακινήσεις του Β.Ν. Τατάκη ως εκπαιδευτικού, κυριαρχεί η έγνοια για την παιδεία και το γλωσσικό ζήτημα· κέρδος του βιβλίου, τα αδημοσίευτα κείμενα που ενσωματώνονται. Όταν ο Δελμούζος θα τον επιλέξει στενός συνεργάτη και πρώτο διευθυντή στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, θα βρεθεί κυριολεκτικά εντός της δίνης. (Τη συνέπεια και το ήθος εκείνων των παιδαγωγών στην άσκηση του λειτουργήματός τους δείχνουν και τα πρακτικά από τις συνεδρίες για το σχολικό έτος 1934-35, που δημοσιεύθηκαν πρόσφατα, βασισμένα στις χειρόγραφες σημειώσεις του ίδιου του Β.Ν. Τατάκη). Στη Θεσσαλο-

νίκη, θα αποτελέσει ενεργό μέλος της ομάδας που συσπειρώνεται γύρω από το περιοδικό «Μακεδονικές Ημέρες». Βρισκόμαστε στην εποχή που ανθοφορεί η γενιά του '30· πιθανόν η μοναδική γενιά της νεώτερης Ελλάδας με ομοιογένεια που, αν και δικέφαλη, επέδειξε συλλογικότητα.

Οι οικονομικές αντιεξοότητες και οι πολιτικές αναταραχές στάθηκαν καθοριστικοί παράγοντες στην πορεία του Τατάκη, συχνά εκτρέποντας τον ερευνητικό πόθο προς τη διδακτική πράξη. Μόλις το 1928 θα φύγει στο Παρίσι για διετή παραμονή, χωρίς υποτροφία, γεγονός που δεν θα μειώσει τον πλούτο της συγγραφικής συγκομιδής. Όσο για την κατάρτιση, θα περιμένει μέχρι το 1958 -ήδη 62 ετών- και θα έχει τη δυνατότητα να προσφέρει ως πανεπιστημιακός δάσκαλος μόλις εννιά χρόνια· ποιητή για την πίστη του στο δημοτικισμό και την προσήλωσή του στο πρόσωπο και τις ιδέες του Βενιζέλου.

Η αυτοβιογραφία καλλιεργεί στον αναγνώστη την επιθυμία να ανατρέξει στα βιβλία του Β.Ν. Τατάκη: δοκίμια, ιστορικά συγγράματα, με κορυφαίο έργο τη «Βυζαντινή Φιλοσοφία».

SUSAN
HILL

Ο χειμώνας
της κυρίας
ντε Τζούντερ

ΤΟ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ
ΤΗΣ
ΔΑΦΝΗΣ ΝΤΥ ΜΩΡΙΕ
ΡΕΒΕΚΚΑ
ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

Παγκόσμια κυκλοφορία 4 Οκτωβρίου 1993
Ταυτόχρονα και στην Ελλάδα από την
PALINDROME

Παραγγελίες: (01) 82 22 891